
Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz*

Tekin AKGEYİK**

ÖZET

Bu makalenin amacı, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2007-2016 dönemi verileri kapsamında kadınlar arasında işgücüne katılım trendinin boyutlarını ve bu artışı etkileyen faktörleri analiz etmektir. Veriler, işgücü katılımını etkileyen en önemli faktörün kadın eğitim düzeyindeki artışı olduğunu göstermektedir. İstatistikler üniversite mezunu kadınların diğer kadınlara kıyasla çok daha yüksek katılım oranına sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, ortalama kadınlar arasında evlilik yaşının yükselmesi işgücüne katılımı etkileyen bir diğer faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Buna paralel olarak doğurganlık oranındaki gerilemenin de kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Nihayet, boşanma oranlarındaki artışın bu trende katkıda bulunduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Kadınların işgücüne katılımı, eğitim, evlilik yaşı, doğurganlık.

* Makale Geliş Tarihi: 30.05.2017, Makale Kabul Tarihi: 01.12.2017

** İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

ABSTRACT**Factors That Affect Labor Force Participation of Women
in Turkey:
Analysis of Data from Turkish Statistical Institute**

The aim of present paper is to examine the factors that affect labor force participation of women in Turkey between 2007 and 2016. Analysis of data from Turkish Statistical Institute suggests that the main factor affecting female participation rate is the increased education level of women. The statistics show that women with university degrees are more economically active than other women. Moreover, increasing marriage age for women influences female labor force participation. Furthermore a declining fertility also increases the participation rate among women. Finally rising divorce rates have contributed to this trend.

Keywords: *Female labor force participation, education, marriage age, fertility.*

GİRİŞ

Bir toplumda ekonomik üretkenliği ve dinamizmi etkileyen en önemli faktör işgücüne katılım oranıdır. İşgücü, çalışma istek ve gücüne sahip olan nüfusu ifade etmektedir. İşgücüne katılım oranı ise, işgücü miktarının kurumsal olmayan çağ içi nüfusa oranlanmasıyla hesaplanır. İşgücüne katılımı etkileyen birçok faktörden söz edilebilir. Nüfusun yaş ve cinsiyet profili, kültürel değer ve alışkanlıklar ile ekonomik gelişme düzeyi özellikle ön plana çıkan faktörlerdir (Zaim, 1997: 128).

Ülkemizde kadınlar arasında işgücüne katılım oranı geleneksel olarak gerek AB gerekse OECD ortalamalarının oldukça gerisinde kalmıştır. Nitekim bu oran 28 AB üyesi ülke arasında 2016 yılında %67,3 olarak gerçekleşmiştir. Katılımın en yüksek olduğu ülke %86,2 ile İzlanda iken, %55,2 ile İtalya son sırada yer almaktadır (Eurostat, 2017). Benzer bir durum OECD karşılaştırmaları açısından da geçerlidir. 35 üye ülke ortalaması açısından kadınların işgücüne katılım oranı %63,6 düzeyindedir. İzlanda OECD ülkeleri arasında da ilk sırada yer alırken, sadece Meksika (%47) ve Türkiye’de katılım oranı %50’inin altına kalmaktadır (OECD, 2016: 194).

Kadınların işgücüne katılımını ve istihdamını desteklemek amacıyla kalkınma planlarına ve strateji dokümanlarına özel hedefler konulmuştur. Örneğin 2014-18 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı kadınlar arasında işgücüne katılımın 2018 yılı sonunda %34,9’a ulaşması hedefini koymuştur. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için Plan, “iş ve aile yaşamının uyumlaştırmasını” sağlayacak politikaların hayata geçirileceğini ve “istihdam teşviklerinin” bu yönde etkinleştirileceğini belirtmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 46).

Öte yandan 2014 yılında yürürlüğe giren Ulusal İstihdam Stratejisi ise, 2023 yılında kadınlar için işgücüne katılım hedefini %41 olarak tanımlamıştır. Strateji bu amaçla “çocuk sahibi olan kadınların işgücü piyasasından kopmasını engellemeye dönük teşvik edici düzenlemelerin” uygulamaya geçirileceğine işaret etmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014: 34).

Bu hedef ve politikaların bir sonucu olarak kadınlar arasında işgücüne katılımın son yıllarda ciddi bir ivme yakaladığı görülmektedir. Nitekim ülkemizde genel işgücü katılımı 2007-2016 döneminde 6 puan artışla %46’dan %52’ye çıkarken, bu artışta başat faktör kadınlar olmuştur. Son 10 yıllık dönemde kadınlar arasında işgücüne katılım oranı 9 puan artışla %24’ten %33’e yükselmiştir.

Bu makalenin amacı, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2007-2016 dönemi verileri kapsamında kadınlar arasında işgücüne katılım trendinin boyutlarını ve bu artışı etkileyen faktörleri analiz etmektir. Makale bu amaçla iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kadınların işgücü katılımına ilişkin uluslararası trendler analiz edilmekte ve katılımı etkileyen faktörleri analiz eden ampirik araştırmalar özetlenmektedir. İkinci bölümde ise, 2007-2016 döneminde Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı ile kadın istihdamının profili değerlendirilmekte ve bu artışa yol açan değişkenler tartışılmaktadır.

Makalenin ilk bölümünde literatür taraması yönetimi ve OECD istatistikleri, ikinci bölüm ise, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Hanehalkı İşgücü, Eğitim, Evlenme, Boşanma ve Doğum istatistikleri kullanılmıştır.

1. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI ve KATILIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1. Uluslararası Trendler

Tablo 1’de çeşitli ülkelerde 15-64 yaş grubundaki kadınlar arasında işgücüne katılma oranları görülmektedir. Kadınların işgücüne katılımı ülkeler arasında ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Nitekim bu oran, Hindistan’da %28,5 ile en düşük, İzlanda’da %86,2 ile en yüksek düzeydedir. Ülkeler arasındaki farklılıklar sadece işgücü piyasasındaki istihdam olanaklarına ve toplumsal gelişmişlik düzeyine atfedilmez.

TABLO 1: ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI (2016)			
Ülke	%	Ülke	%
ABD	67,3	Romanya	56,2
Almanya	73,6	İzlanda	86,2
Avustralya	71,7	Japonya	68,1
Avusturya	71,6	Kanada	74,4
Belçika	62,9	Kamboçya	79
Brezilya	61,1	Kolombiya	63,6
Bulgaristan	64,6	Kore	58,4
Çek Cumhuriyeti	67,6	Letonya	74,0
Çin	76,7	Lüksemburg	64,7
Danimarka	77,2	Macaristan	63,5
Estonya	73,1	Meksika	47,0
Finlandiya	74,1	Norveç	75,9
Fransa	67,9	Polonya	62,0
Güney Afrika	52,2	Portekiz	70,5
Hindistan	28,5	İtalya	55,2
Hollanda	75,0	Rusya	68,9
İngiltere	73,0	Slovakya	65,3
İrlanda	64,1	Slovenya	68,6
İspanya	70,2	Şili	56,1
İsrail	68,6	Türkiye	36,2
İsveç	80,2	Yeni Zelanda	74,9
İsviçre	79,5	Yunanistan	60,4
(OECD, 2016)			

Gerçekten de toplumsal açıdan gelişmiş İskandinav ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı %75’leri aşma eğilimindedir. Buna karşılık Çin ve Kamboçya gibi az gelişmiş toplumlarda da kadınların işgücüne katılımı %70’lere ulaşmaktadır. Bu durum, kadınların işgücüne katılımında toplumsal değerlerin etkisini ön plana çıkarmaktadır.

Öte yandan kişi başına milli gelir düzeyinin kadınların işgücüne katılımını tek başına açıklayan bir faktör olmadığı görülmektedir. Nitekim kişi başına milli gelir açısından Japonya’nın oldukça gerisinde olan Nepal (%79,7), Kamboçya (%75,5), Myanmar (%75,1) ve Vietnam (%73,8) gibi ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranı Japonya’dan (%68,1) çok daha yüksek oranlara ulaşmaktadır (Asian Development Bank, 2015: 6).

Kadınların işgücüne katılım oranı ülke grupları ve bölgeler arasında da ciddi biçimde değişmektedir. Küresel düzeyde kadınlar arasında işgücüne katılım oranı son çeyrek asırlık dönemde %50 düzeyinde kalmıştır. Katılımın en düşük olduğu bölgeler Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi (%26) ile Güney Asya’dır (%35). Buna karşılık kadınlar arasında işgücüne katılımın en yüksek olduğu bölgeler ise, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi (%64) ile Sahra Altı Afrika bölgesidir (%61).

Bölgesel farklılıklara rağmen, katılım oranları zaman içinde ülkeler veya bölgeler arasında değişme eğilimindedir. Örneğin Latin Amerika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde son yıllarda ciddi bir gelişme kaydedildiği görülmektedir. Buna karşılık, katılımın daha yüksek olduğu Avrupa, Orta Asya ve Pasifik bölgelerinde ise, katılım oranlarında sınırlı ölçüde de olsa gerileme yaşanmıştır (Asian Development Bank, 2015: 2).

**TABLO 2: ÇEŞİTLİ BÖLGE ve ÜLKELER GRUPLARINDA
KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI**

Ülke Grubu	%	Ülke Grubu	%
Avrupa Ülkeleri	63,2	Küresel Ortalama**	52
AB-28 Ülkeleri*	67,5	OECD Ülkeleri*	63,6
Doğu Asya ve Pasifik**	64	Okyanus Ülkeleri*	66
G-7 Ülkeleri*	68,1	Orta Doğu ve K. Afrika**	26
Güney Asya**	35	Sahra Altı Afrika**	61
Kuzey Amerika*	62,5		

*2016 yılı verileri **2014 yılı verileri
(OECD, 2016) (Asian Development Bank, 2015: 2).

Son 25 yıllık dönemde işgücüne katılım oranı açısından kadınlarla erkekler arasındaki fark birçok ülkede giderek kapanma eğilimindedir. Nitekim Dünya Ekonomik Formu tarafından yapılan 2014 Cinsiyet Raporu, incelenen 142 ülkenin yarısında teknik alanlarda kadınların işgücüne katılım oranının erkeklerin katılım oranını aştığını göstermiştir (WEF, 2014: 7).

Ekonomik gelişme, kadınların artan eğitim düzeyi ve doğurganlık oranlarında ki gerileme, bu gelişmeyi açıklayan değişkenlerdir. Ayrıca birçok ülkede ticari liberalizasyon ve ekonomik entegrasyon ihracat odaklı sektörlerde (giyim, elektronik ve turizm gibi) kadın istihdamını destekleyen koşulların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Asian Development Bank, 2015: 4).

1.2. Katılımı Etkileyen Faktörler

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri inceleyen çok sayıda ampirik çalışma mevcuttur. Araştırmalar kadınların işgücüne katılımında belirleyici faktörlerin eğitim ve ailenin ekonomik koşulları olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Nam, Güney Kore'de 1970 ve 1980 yıllarında aile reisinin erkek olduğu hanelerde kadınların işgücüne katılımını etkileyen değişkenleri sorgulamıştır. Araştırma bulguları, eğitim düzeyinin ve ailenin ekonomik statüsünün kadınların işgücüne katılımını belirleyen temel faktörler olduğu yönündedir. Araştırma sonuçlarına göre, yüksek ekonomik statülü ailelerdeki kadınlara kıyasla düşük ekonomik statülü ailelerdeki kadınların işgücüne katılma olasılığı en az 2 daha yüksektir (Nam, 1991: 641).

Benzer bir araştırma Klasen ve Pieters tarafından Hindistan'da gerçekleştirilmiştir. 1987-2004 dönemini kapsayan araştırma bulgularına göre, düşük eğitimli kadınların işgücüne katılımında ailedeki erkeğin eksik istihdamı ile ailenin gelir ve sosyal statüsü gibi itici ekonomik faktörler etkili olmaktadır. Buna karşılık, yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılımında ise, istihdam koşulları ve yüksek ücretler gibi çekici ekonomik faktörler belirleyici konumdadır (Klasen ve Pieters, 2012: 24).

Kadınların işgücüne katılımı kararında eğitim faktörünün etkisini analiz eden bir diğer çalışma Chamlou vd. tarafından Ürdün'de gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları, yükseköğrenimin (ön lisans, lisans veya yüksek lisans gibi) kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilediğine

işaret etmektedir. Buna karşılık lise ve altı eğitim programlarının aynı etkiyi göstermediği tespit edilmiştir (Chamlou, 2011: 1).

Pakistan’da Faridi ve Rashid tarafından eğitim faktörü yanında diğer sosyal ve ekonomik faktörlerin kadınların işgücüne katılımındaki etkisi değerlendirilmiştir. Bulgular, eğitim düzeyinin ve aile bütçesinin kadınların işgücü piyasasına girişinde başat faktörler olduğunu göstermektedir. Araştırma, ayrıca, yaşın, medeni durumun, aile yapısının ve evli kadınlar için eşin eğitim düzeyinin katılım kararının verilmesinde etkili olduğuna işaret etmektedir (Faridi ve Rashid, 2014: 155).

Pakistan’da benzeri bir araştırma Mujahid tarafından gerçekleştirilmiştir. 2005-2006 dönemini kapsayan çalışmada eğitimin kadınların işgücüne katılımındaki etkisi analiz edilmiştir. Araştırma, yüksek eğitime sahip kadınların işgücüne katılmaya daha eğilimli olduğunu, dolayısıyla eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılma olasılığının esaslı bir şekilde yükseldiğini ortaya koymuştur. Yaş ve deneyim gibi faktörlerin de kadınların işgücüne katılım kararında etkili olan diğer faktörler olduğu bildirilmiştir (Mujahid, 2014: 211).

Korkmaz ise, aynı etkiyi Türkiye’de araştırmıştır. 2014 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi verileri kullanılarak yapılan çalışma, katılımı etkileyen faktörleri bölgesel düzeyde analiz etmiştir. Araştırma bulgularına göre, lise mezuniyetindeki artış Batı Marmara’da, teknik lise eğitimi ise, tüm bölgelerde işgücüne katılımı olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, Doğu Marmara dışındaki bölgelerde aylık gelirin kadınların işgücüne katılımında başat faktör olduğu görülmüştür. Nihayet, yaş faktörünün İstanbul, Ege ve Batı Marmara’da kadınların tam zamanlı istihdamını sınırlayan bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Korkmaz, 2016: 326).

Kadınların işgücüne katılımını ekonomik gelişme ve işsizlik gibi makro ekonomik faktörler kapsamında analiz eden araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Ward ve Tanaka tarafından 16 gelişmiş ülkede 1955-1975 dönemini kapsayan bir periyotta kadınların işgücüne katılımını belirleyen yapısal faktörler analiz edilmiştir. Araştırmacılar kadınların işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktörün nüfusun cinsiyet oranı olduğuna dikkat çekmektedirler. Araştırmada ekonomik büyümenin pozitif ve sınırlı da olsa doğum oranının kadınların işgücüne katılımını negatif etkileyen faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ward ve Tanaka, 1985: 660).

Benzer bir araştırma daha geniş bir örneklem kapsamında Pampel ve Tanaka tarafından gerçekleştirilmiştir. 70 ülkeye ait verilerin analiz edildiği araştırmada, 1960 ve 1970 yıllarında kadınların işgücüne katılımını belirleyen değişkenler sorgulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, ekonomik gelişme ilk aşamada kadınları işgücü dışına itmekte ancak daha sonraki aşamada kadınların işgücüne katılımını destekleyen bir rol oynamaktadır. Ayrıca aile büyüklüğü, kadınların eğitim düzeyi, ekonomik bağımlılık, işgücü artış hızı ve yetişkinler arasındaki cinsiyet oranı kadınların işgücüne katılımını etkileyen diğer faktörlerdir (Pampel ve Tanaka, 1986: 599).

Makro ekonomik faktörlerin etkisi Pakistan'da Zaheer ve Qaiser tarafından da sorgulanmıştır. Kadın nüfusu, işsizlik oranı, ekonomik büyüme gibi değişkenlerin analiz edildiği araştırmada kadınlar arasındaki işsizlik oranının kadınların işgücüne katılımını istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Zaheer ve Qaiser, 2016: 20).

Bazı araştırmalarda ise, doğurganlığın kadınların işgücüne katılımına etkisi değerlendirilmiştir. Sözelimi, Ehsan Pakistan'da kadınların işgücüne katılımında doğurganlığın önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacıya göre doğurganlık ile işgücüne katılım oranı arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Buna göre doğurganlık oranında %1'lik azalma, kadınların işgücüne katılımını %2,86 oranında arttırmaktadır (Ehsan, 2015: 47).

Del Boca ise, İtalya'da doğurganlığın kadınların işgücüne katılımını hangi yönde etkilediğini araştırmıştır. Ampirik bulgular, yuva ve kreş olanakları ile kısmi süreli çalışmanın kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Del Boca, 2002: 3).

Benzer bir araştırmada Engelhardt ve Prskawetz tarafından 23 OECD ülkesine ilişkin veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. 1960-2000 dönemini kapsayan araştırma, kadın işgücünde yaşanan yoğun işsizliğin doğurganlık oranlarında sert bir düşüşe yol açtığını ortaya koymaktadır (Engelhardt ve Prskawetz, 2002: 28).

Nihayet, çeşitli araştırmalar toplumsal kültürün kadınların işgücüne katılımına etkisini analiz etmiştir. Sözelimi, Ho tarafından Uluslararası Sosyal Araştırmalar Programı verileri kullanılarak kadınların işgücüne

katılımını etkileyen kültürel faktörler sorgulanmıştır. Araştırmacı cinsiyet eşitliği ve belirsizlikten kaçınma ile kadınların işgücüne katılım oranı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir (Ho, 2011: 28).

Acar ve Fraker tarafından Türkiye’de 2014 Dünya Kalkınma Göstergeleri kullanılarak geleneksel değerlerin kadınların işgücüne katılımına etkisi irdelenmiştir. Araştırmacılar dinin kadınların işgücüne katılımını sınırlamada etkili bir faktör olduğunu ancak benzeri ülkelere göre bu etkinin çok daha sınırlı düzeyde kaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Acar ve Fraker, 2016: 907).

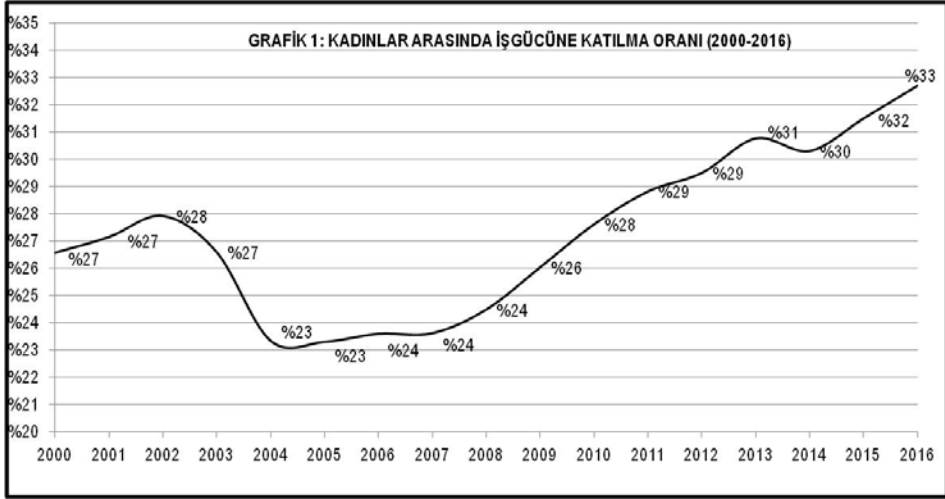
Toplumsal değerlerin etkisini analiz eden başka bir çalışma Nazier ve Ramadan tarafından 2012 yılında Mısır’da gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılara göre, kadınların işgücüne katılımında oldukça belirleyici bir role sahip olan toplumsal değerler kadının istihdam statüsünde etkili bir faktör değildir (Nazier ve Ramadan, 2016: 1).

Ürdün’de ise, Chamlou vd. geleneksel sosyal normlarla kadınların işgücüne katılımı arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma bulgularına göre, kadının çalışmasını doğru bulmayan ev kadınları arasında işgücü piyasasına katılım olasılığı %12 oranında daha düşüktür (Chamlou, 2011: 1).

2. TÜRKİYE’DE KADIN İŞGÜCÜ KATILIMINA İLİŞKİN TRENDLER

2.1. Genel Katılım Düzeyi

Grafik 1’de 2000-2016 dönemine ilişkin 15 yaşından büyük kadınlar arasında işgücüne katılma oranları görülmektedir. 2004 yılında en düşük seviyesine gerileyen kadın işgücü oranı sonraki dönemde istikrarlı bir şekilde yükselerek 2016 yılı sonunda %33’e ulaşmıştır. Özellikle ekonominin oldukça sınırlı ölçüde büyüdüğü (%0,7) 2009 ve küçüldüğü (-%4,8) 2010 yıllarında kadınların işgücü katılımında çok hızlı bir yükseliş gözlenmektedir. Nitekim 2004-2008 döneminde sadece 1 puan oranında artan kadın işgücü oranı 2008-2010 döneminde ise, 4 puan artışla %24’ten %28’e yükselmiştir.

Kadınların işgücüne katılımı ekonominin göreceli olarak istikrarlı bir büyüme trendi yakaladığı 2011-2016 döneminde daha hızlı yükselerek 5 puan artışla 1991 yılından (%34) sonraki en yüksek düzeyine (%33) ulaşmıştır. 2007-2016 döneminde kadın işgücü %55'lik bir artışla 6 milyondan 9,3 milyona yükselmiştir. Oysa aynı dönemde erkek işgücü sadece %22 oranında artmıştır.

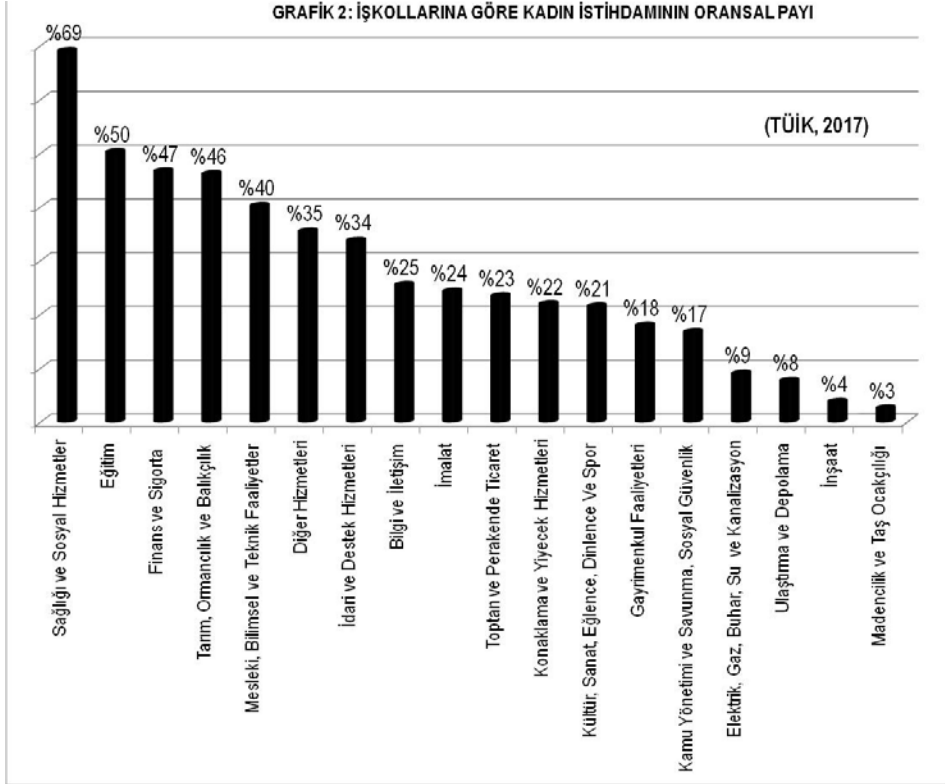
İşgücüne katılım oranındaki artış eğilimi eğitim profiline göre farklı düzeylerde gerçekleşmiştir. Son 10 yıllık dönemde işgücüne katılımın en fazla arttığı eğitim grubu ilköğretim mezunlarıdır. Bu grupta 2007-2016 döneminde işgücü oranı %16'dan 17 puan artışla (%108) %33'e yükselmiştir. İşgücüne katılımın ciddi bir şekilde arttığı ikinci grup, ilkokul mezunlarıdır. İlkokul mezunu kadınlar arasında işgücüne katılım oranı referans dönemde %44 oranında (9 puan) artışla %21'den %30'a yükselmiştir. 2007-2016 döneminde işgücüne katılım oranı ortaokul mezunu kadınlar arasında %14 gerilerken, üniversite mezunları arasında göreceli istikrarını koruyarak 2 puanlık artışla %71'e ulaşmıştır.

İşgücüne katılım eğilimi yaş grupları arasında da büyük farklılıklar göstermektedir. 2007-2016 döneminde işgücüne katılımın en fazla arttığı grup 45-49 yaş grubudur. Bu grupta işgücüne katılan kadın sayısı 10 yıllık dönemde %65 oranında artmıştır. Bunu, %61 oranındaki artışla 40-44 yaş grubu izlemektedir.

2.2. İstihdamın İşkolu Dağılımı

Grafik 2’de işkollarına göre kadın istihdamının payı verilmiştir. Kadınların ağırlıklı olarak sağlık, eğitim, finans ve tarım alanında çalıştığı görülmektedir. Nitekim sağlık sektöründe çalışanların 2/3’den fazlası kadınlardan oluşmaktadır.

Veriler, bazı işkollarında kadınların oransal ağırlığının 2007-2016 döneminde dramatik şekilde değiştiğine işaret etmektedir. Bazı işkollarında kadın egemenliği belirgin bir konuma taşınırken, geleneksel olarak kadınların sınırlı düzeyde ilgi gösterdikleri bazı sektörlerde ise (ticaret, enerji gibi) kadın istihdamında önemli artışlar gözlenmiştir.

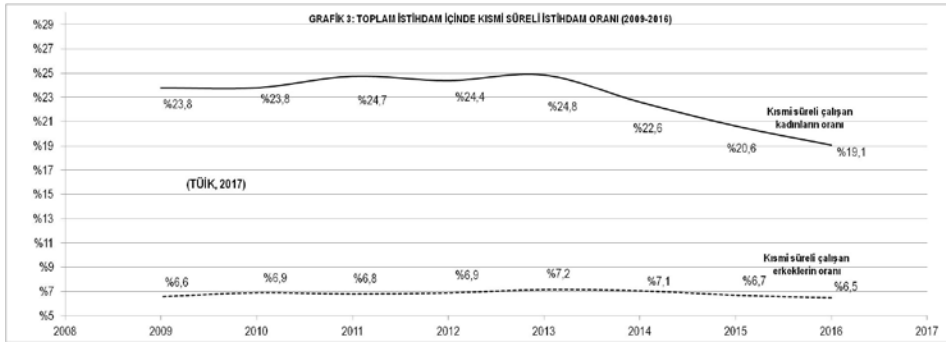
Son 10 yıllık dönemde kadın istihdamının oransal ağırlığı en çok sağlık ve sosyal işkolunda artmıştır. Bu işkolundaki kadın istihdamı 16 puanlık (%29) bir artış göstermiştir. Aynı dönemde ciddi bir artış gösteren bir diğer işkolu ise, finans ve sigortacıdır. Bu işkolunda kadın istihdamı 2007

yılına kıyasla 2016 yılında %20 oranında artmıştır. Referans dönemde en yüksek istihdam artışı ise, konaklama ve yiyecek faaliyetlerinde yaşanmıştır. Bu işkolunda 2007-2016 döneminde kadın istihdamı %58 oranında artış göstererek %14'ten %22'ye çıkmıştır. Benzer bir artış %45 oranıyla toplan ve perakende ticaret işkolunda yaşanmıştır.

2007-2016 döneminde kadın istihdamının daraldığı işkolları da söz konusudur. Göreceli olarak en yüksek gerileme gayrimenkul faaliyetlerinde yaşanmıştır. Son 10 yıllık dönemde kadın istihdamı bu işkolunda %27 oranında gerilemiştir. Sınırlı da olsa (%2) gerilemenin yaşandığı bir diğer işkolu tarım, orman ve hayvancılık işkoludur.

2.3. İstihdamın Biçimi

Grafik 3'te 2009-2016 döneminde kısmi süreli istihdamın toplam istihdam oranı erkekler ve kadınlar açısından ayrı ayrı verilmektedir. TÜİK verileri kadın çalışanların erkeklere kıyasla kısmi süreli istihdamı daha fazla tercih ettiklerini göstermektedir. Nitekim 2016 yılında toplam kısmi süreli istihdamın %56'sını kadınlar oluşturmuştur. Bu oran, 2011-13 periyodunda %60'lara kadar tırmanmıştır. 2016 yılı itibariyle istihdam edilen her 5 kadından yaklaşık 1'i kısmi süreli çalışan statüsündedir. Oysa bu oran erkekler arasında sadece %6,5 düzeyindedir.

Buna karşılık son yıllarda kısmi süreli çalışan kadın istihdamının göreceli olarak gerileme eğiliminde olduğu görülmektedir. Gerçekten de 2013 yılında her 4 kadından 1'i kısmi süreli statüde çalışırken, bu oran sonraki 3 yılda hızla azarak 2016 yılı sonunda %19'a gerilemiştir.

Erkekler arasında ise, kısmi süreli istihdam göreceli olarak istikrarını ko-

rumakla birlikte son 3 yıllık dönemde gerileme trendi göstermiştir. Bu dönemde kısmi süreli erkeklerin oranı yaklaşık 0,7 puan düşerek %6,5’a gerilemiştir.

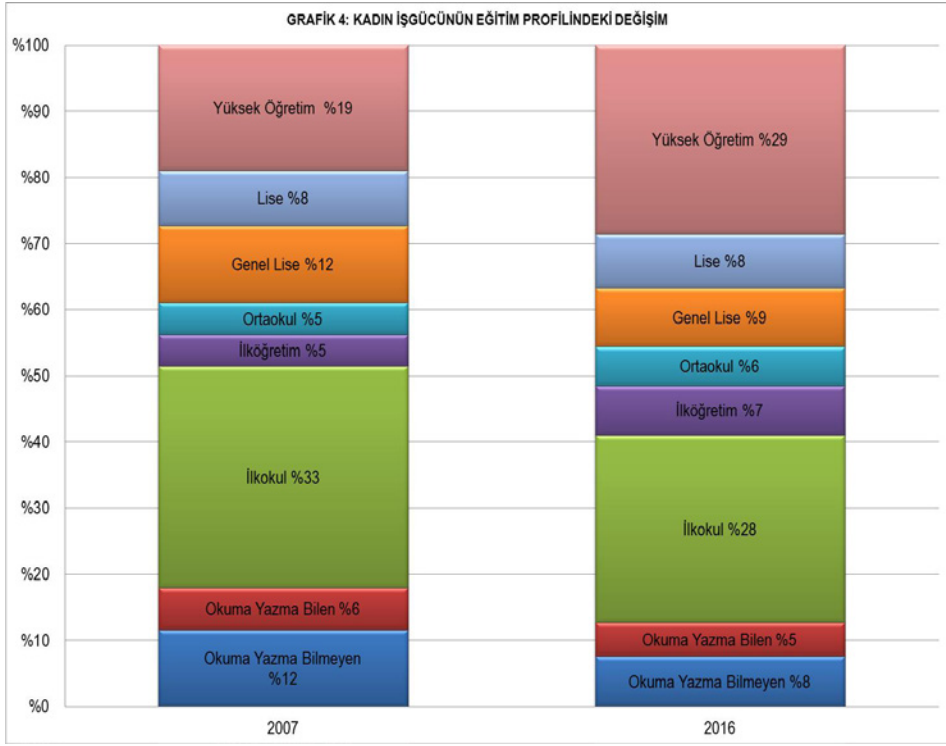
Veriler, özellikle genç ve ileri yaş grubundaki kadınlar arasında kısmi süreli çalışmanın daha yaygın olduğuna işaret etmektedir. Örneğin 15-19 yaş grubundaki genç kadınların %34,4’ü kısmi süreli çalışmaktadır. 65 ve üzeri kadınlar arasında ise, bu oran daha yüksektir (%35,2). Benzer biçimde 60-64 yaş grubu kadınlar arasında kısmi süreli çalışma belirgin biçimde yüksektir (%31,4). Kısmi süreli istihdamın en düşük olduğu gruplar ise, 25-29 ve 20-24 yaş kategorileridir (sırasıyla %12 ve %14,3).

Eğitim profili açısından ise, vasıf düzeyi düşük gruplar arasında kısmi süreli çalışma belirgin biçimde ön plana çıkmaktadır. Sözelimi okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında kısmi süreli istihdam %34 iken, okuma yazma bilen ancak herhangi bir okulu bitirmemiş kadınların %30’u kısmi süreli çalışmayı tercih etmektedir. Kısmi süreli çalışmanın en düşük olduğu grup %7,5 ile yüksek öğretim mezunlarıdır.

2.4. İşgücü Katılımını Etkileyen Faktörler

2.4.1. Eğitim Profilindeki Değişim

2007-2016 döneminde kadınların işgücü piyasasına katılımını teşvik eden en önemli faktörün eğitim profilindeki değişim olduğu açıktır. Nitekim 15 ve üzeri yaş grubundaki kadınların ortalama eğitim düzeyi 2009 yılında 6,3 yıldan 2016 yılında 7,8 yıla yükselmiştir. Genel eğitim düzeyindeki artışa paralel olarak aynı dönemde yükseköğretime giden kadın sayısı da ciddi biçimde artmıştır. Son 10 yıllık dönemde üniversite eğitimi alan kadın öğrenci sayısı 1,1 milyondan 2,8 milyona yükselmiştir.

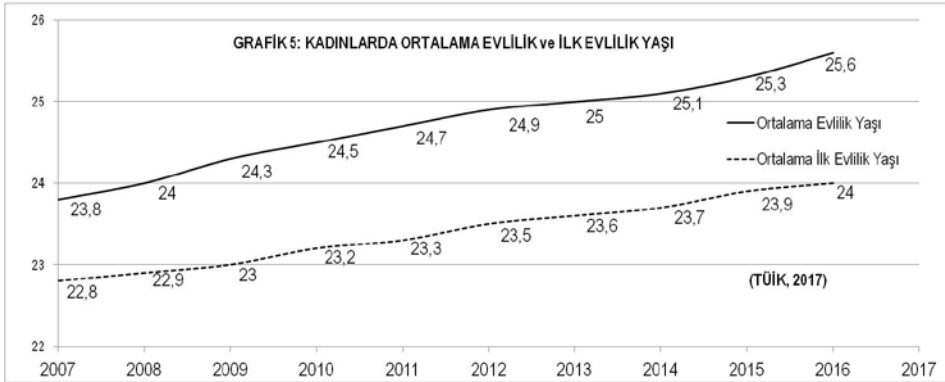

Bu dönüşüm kadın işgücü içinde üniversite mezunu kadınların sayısal ve oransal ağırlığını belirgin biçimde değiştirmiştir. 2007 yılında kadın işgücü içinde 1,1 milyon olan yükseköğretim mezunlarının sayısı 2016 yılında %145 artışla 2,7 milyona yükselmiştir. Üniversite mezunları 2007-2016 döneminde kadın işgücünde meydana gelen 3,3 milyonluk toplam artışın %48'ini oluşturmaktadırlar. Bu artış ayrıca kadın işgücünün eğitim kompozisyonunu da dramatik bir şekilde dönüştürmüştür. Nitekim referans dönemde kadın işgücü içinde yükseköğretim mezunu kadınların oranı %19'dan %29'a genleşmiştir.

2.4.2. Evlilik Yaşında Yükselme

Kadınların işgücüne katılımını sınırlayan ya da çekilmesine yol açan önemli faktörlerden biri erken yaşlardaki evliliklerdir. Veriler özellikle erken yaşlardaki evliliklerin sayısında azalmanın ve ortalama evlilik yaşındaki artışın kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Grafik 5’te 2007-2016 döneminde kadınlar arasında ortalama ve ilk evlilik yaşı görülmektedir. TÜİK istatistikleri söz konusu dönemde kadınlar arasında gerek ilk gerekse ortalama evlilik yaşının belirgin şekilde yükseldiğini göstermektedir. Veriler 2007 yılında 23,8 olan evlilik yaşının 2016 yılında 25,6’ya yükseldiğine işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle son 10 yıllık dönemde kadınların ortalama evlilik yaşı yaklaşık %8 oranında artmıştır. Evlilik yaşı ile ilgili bir diğer gösterge ilk evlilik yaşıdır. Referans dönemde kadınlar arasında ilk evlilik yaşı 1,2 yaş artarak 24 olmuştur.

Öte yandan son 10 yıllık dönemde çocuk evliliklerin de belirgin biçimde azaldığı görülmektedir. Nitekim 2007 yılında 16-19 yaş grubundaki kadın evliliklerinin sayısı 163.605 iken, bu sayının 2016 yılı sonunda %40 azalarak 98.933’e gerilediği anlaşılmaktadır. 2007 yılında tüm evliliklerin (638.311) %26’sı 16-19 yaş grubundaki kadınlar arasında gerçekleşirken, bu oran 2016 yılında tüm evliliklerin (594.493) %17’sine gerilemiştir.

Gerileme, kadınların eğitimlerine devam etmesine veya işgücüne piyasasına katılmasına yol açmıştır. Gerçekten de bu yaş grubunda orta öğ-

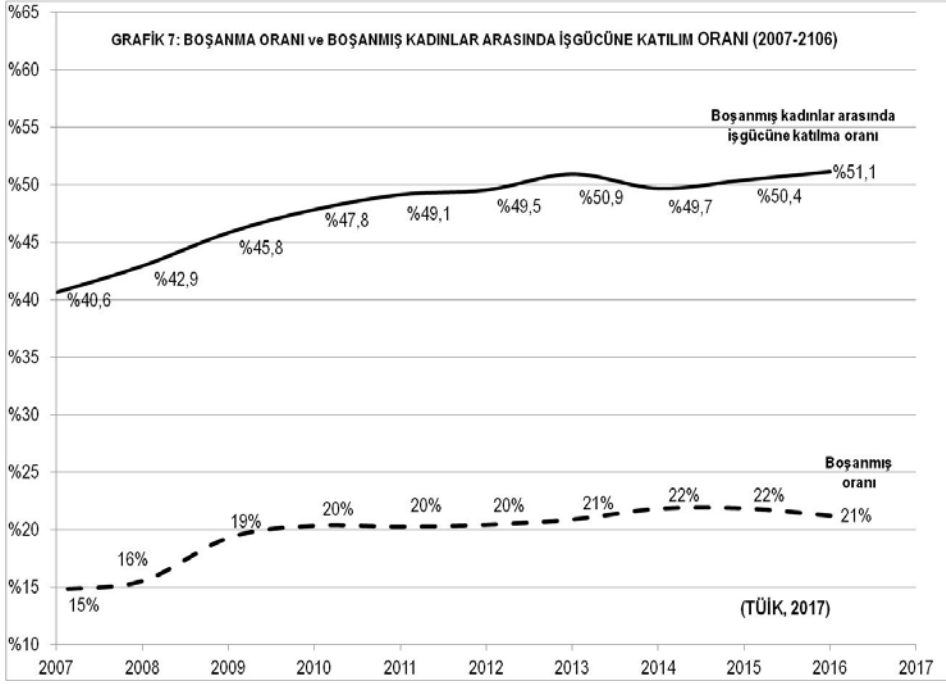
retime devam eden kız çocuklarının sayısının 2007-08 dönemine göre 2016-17 döneminde %73 artarak 1,5 milyondan 2,6 milyona yükselmiştir. Benzer biçimde 15-19 yaş grubu kadınlarda işgücüne katılım oranı 2007-2016 yılları arasında %13 oranında (2,2 puan) artarak %16,6'dan %18,8'e çıkmıştır.

2.4.3. Boşanma Eğiliminde Artış

Kadınların işgücüne katılımını teşvik eden bir diğer faktör boşanma oranlarında gözlenen yükselmedir. Boşanma, kadınların kendi ayakları üzerinde durmalarını zorunlu hale getirmekte, bu da işgücü piyasasına geçişi teşvik etmektedir.

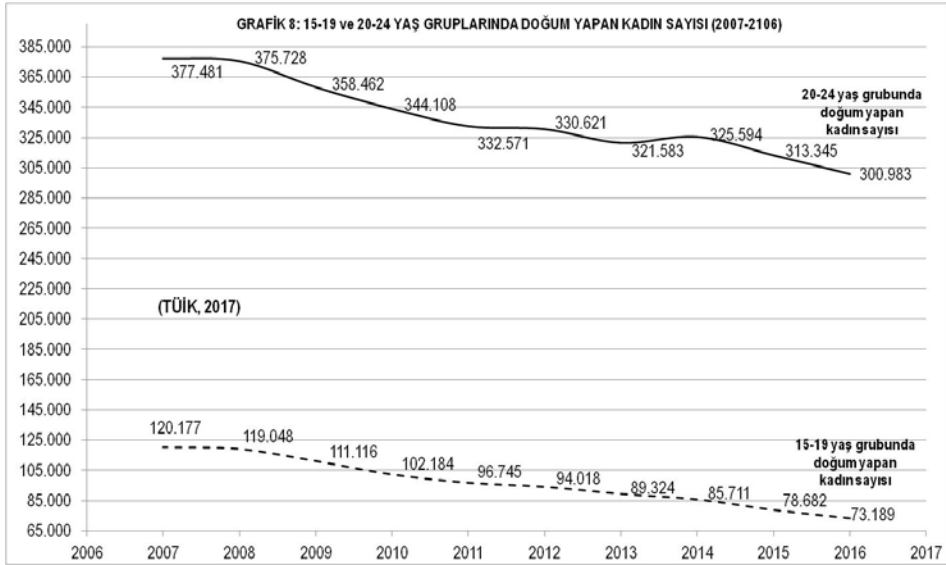
Grafik 7'de boşanma oranlarındaki artış ile boşanmış kadınlar arasında işgücüne katılma oranı gösterilmektedir. İstatistikler boşanmış kadınlar arasında 2007-2016 döneminde işgücüne katılma oranının belirgin şekilde arttığını göstermektedir. Söz konusu dönemde boşanma ve boşanmış kadınların işgücüne katılım oranları arasındaki korelasyon analizi, iki veri arasında anlamlı ve çok güçlü ($r: 0,96$) bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

TÜİK istatistiklerine göre, 2007 yılında boşanma sayısının (94,219) evlenen sayısına (638,311) oranı %15,5 iken, boşanmış kadınlar arasında işgücüne katılım oranı %40,6 düzeyindedir. Sonraki 10 yılda boşanan kadınların sayısı evlenen kadınların sayısına oranı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu oran, 2016 yılı sonunda 2007 yılına kıyasla %44 oranında artarak (6,5 puan) %21'e ulaşırken, aynı dönemde boşanmış kadınlar arasında işgücüne katılım oranı da 10,5 puan (%26) artarak %51'e yükselmiştir.

2.4.4. Doğurganlık Hızında Gerileme

Son 10 yıllık dönemde Ortalama evlilik yaşının yükselmesine paralel olarak doğum sayısı azalırken ve doğum yapan annenin yaşı da yükselmiştir. Özellikle işgücüne giriş açısından önemli bir yaş grubu olan 15-19 ve 20-25 yaş grubundaki doğum sayısı 2007-2016 döneminde belirgin şekilde gerilemiştir. Örneğin 15-19 yaş grubunda doğum yapan kadın sayısı %39 azalarak 120.177’den 73.189’a gerilemiştir. 20-24 yaş grubunda ise, doğum yapan kadın sayısı %16 oranında gerilemiştir. 15-24 yaş grubu bir bütün olarak dikkate alındığında doğum yapan kadın sayısının son 10 yıllık dönemde %20 azaldığı görülmektedir. Bu değişimi doğrulayan bir diğer veri, annenin ortalama yaşında görülen artıştır. Referans dönemde annenin ortalama yaşı %10 artışla 26,7’den 28,2’ye yükselmiştir.

Genç yaşta yapılan doğum sayısının azalması işgücüne katılımı teşvik edici bir rol oynamaktadır. Nitekim 15-19 yaş grubunda işgücüne katılım 2007-2016 döneminde %13 oranında artarken, 20-24 yaş grubundaki artış oranı %34'e ulaşmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kadınlar arasında işgücüne katılım oranı ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Katılım oranı İskandinav ülkeleri arasında %80'ler düzeyine ulaşırken, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde %20'ler düzeyinde kalmaktadır. Buna karşılık, son 25 yıllık dönemde gelişmekte olan birçok ülkede kadınların işgücüne katılımında ciddi artışlar görülmüştür. Artışlarda kadınların artan eğitim düzeyi, küresel ekonomik entegrasyon ve değişen toplumsal değerlerin önemli bir payı olduğu açıktır.

Öte yandan ampirik araştırmalar eğitim faktörünün kadınların işgücüne katılım kararında açıklayıcı değişken olduğuna işaret etmektedir. Araştırmalar ayrıca ailenin ekonomik durumu, doğurganlık oranı, eşin eğitim düzeyi ve kültürel değerlerin belirleyici diğer faktörler olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkemizde ise, kadınlar arasında işgücüne katılım kronik bir sorun olarak uzun yıllar varlığını korumuştur. Özellikle tarım sektörünün 1990’lı yıllarda daralmasına bağlı olarak kadınlar arasında işgücüne katılım oranı 1993 yılında %30’un altına düşmüş ve sonraki 13 yılda %23’e kadar gerilemiştir. Buna karşılık son 10 yıllık dönemde kadınların işgücü katılımında ciddi bir artış trendi görülmektedir. Bu artış eğilimi 10. Kalkınma Planı ve Ulusal İstihdam Stratejisi hedefleriyle uyumlu bir şekilde sürmektedir. TÜİK istatistikleri, bu trendin niteliğini ve buna yol açan faktörlerin analiz edilmesini mümkün kılmaktadır.

TÜİK verilerine göre, 2013 yılında yeniden %30’un üzerinde çıkan katılım oranı 2016 yılında %33’e yükselmiştir. 2007 yılına kıyasla kadınlar arasında işgücüne katılım oranı %39 oranında artmıştır. Referans dönemde işgücüne katılımın daha çok yaşandığı gruplar göreceli olarak daha düşük eğitim düzeyine sahip gruplardır. Yaş profili açısından 40 ve üzeri yaş gruplarındaki artışın diğer gruplara kıyasla belirgin şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Artan işgücü katılımı istihdamın işkolu dağılımını da etkilemektedir. Veriler, sağlık işkolunda 1 erkeğe karşılık 2,2 kadının istihdam edildiğine işaret etmektedir. Kadınların ağırlıklı olarak çalışmayı tercih ettiği diğer işkolları eğitim, finans ile mesleki ve bilimsel faaliyetlerdir.

Ülkemizde kadın istihdamının bir diğer karakteristik özelliği kısmi süreli çalışmadır. İstatistikler kadınların erkeklere kıyas 2,9 kat daha fazla kısmi süreli statüde çalıştıklarını göstermektedir. Her 100 erkekten sadece 6,5’i kısmi süreli çalışırken, her 100 kadından 19’u kısmi süreli olarak çalışmaktadır.

Veriler, kadın işgücü artışında en önemli faktörün eğitim düzeyindeki artış olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de 2007-2016 döneminde kadın işgücü arasında üniversite mezunlarının oranı %19’dan %28’e çıkmıştır. Bu artış söz konusu dönemde ilave 1,6 milyon üniversite mezunu kadının işgücüne katılması anlamına gelmektedir.

Kadın işgücü artışını destekleyen bir diğer faktör son 10 yılda evlilik yaşının yükselmesi, özellikle 15-19 yaş grubundaki kadın evliliklerinin %40 azalmasıdır. 15-19 yaş grubunda azalan evlilik oranı, bu grupta işgücünün %2,2 artmasına ve orta öğrenimde 1,1 milyon ilave genç kızın eğitime yönelmesine yol açmıştır.

Boşanmaların hem sayısal hem de oransal artışı işgücüne katılımı teşvik eden bir diğer faktördür. 2007-2016 döneminde boşananların evlenenlere oranı %15'ten %21'e çıkarken, boşanmış kadınlar arasında işgücüne katılım oranı %41'den %51'e yükselmiştir. İki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve güçlü bir korelasyon ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Nihayet doğum sayısının azalması ve buna bağlı olarak ortalama annelik yaşının yükselmesi işgücüne katılımı desteklemiştir. Nitekim referans dönemde 15-24 yaş grubunda doğum yapan kadın sayısı %20 azalırken, işgücüne katılım oranı %27 oranında artmıştır.

KAYNAKLAR

- Acar, Öznur Elif ve Fraker, Andrew “Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 30 (4), 2016: 907-919.
- Asian Development Bank, **Women in the Workforce: An Unmet Potential in Asia and the Pacific**, Asian Development Bank, 2015, Philippines.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal İstihdam Stratejisi**, 2014, Ankara.
- Chamlou, Nadereh, Muzi, Silvia, Ahmed, Hanane, “Understanding the Determinants of Female Labor Force Participation in the Middle East and North Africa Region: The Role of Education and Social Norms in Amman”, **International Conference on “Human Capital and Employment in the Mediterranean Area”**, Bologna, 10-11 March 2011.
- Del Boca, Daniela, **Low Fertility and Labour Force Participation of Italian Women: Evidence and Interpretations**, OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers, No: 61, 2002, Paris.
- Ehsan, Saad, **Female Labor Force Participation, Its Determinants and Effect on GDP in Pakistan, Master Thesis**, Eastern Mediterranean University, 2015, North Cyprus.
- Engelhardt, Henriette and Prskawetz, Alexia, **On the Changing Correlation Between Fertility and Female Employment over Space and Time**, Max Planck Institute for Demographic Research, Working Paper (WP 2002-052), Germany, 2012.
- Eurostat, “Labor Market: Activity Rates by Sex, Age and Citizenship”, **ec.europa.eu**, 2017.
- Faridi, Zahir and Rashid, Ayesha, “The Correlates of Educated Women’s Labor Force Participation in Pakistan: A Micro-Study Muhammad”, **The Lahore Journal of Economics**, 19 (2), 2014: 155–184.
- Ho, Joycelyn J., “The Effect of Culture on Female Labor Force Participation”, CMC Senior Theses, Paper 101, Claremont McKenna College, 2011, California.

- Kalkınma Bakanlığı, **Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018**, Ankara, 2013.
- Klasen, Stephan and Pieters, Janneke, **Push or Pull? Drivers of Female Labor Force Participation During India's Economic Boom**, IZA Discussion Paper No. 6395, 2012, Bonn.
- Korkmaz, Özge, "Kadınların İşgücüne Katılma Eğilimleri: Türkiye Örneği", **TİSK Akademi**, C. 11 (22) 2016: 300-329.
- Mujahid, Nooreen, "Determinants of Female Labor Force Participation: A Micro Analysis of Pakistan", **International Journal of Economics and Empirical Research**, V. 2 (5), 2014: 211-220.
- Nam, Sunghee, "Determinants of Female Labor Force Participation: A Study of Seoul, South Korea, 1970-1980", **Sociological Forum**, V. 6 (4), 1991: 641-659.
- Nazier, Hanan and Ramadan, Racha, **Women's Participation in Labor Market in Egypt: Constraints and Opportunities**, Working Paper Series, No: 999, 2016, Cairo.
- OECD, Labour Force Statistics: Labour Force Participation Rate, **www.oecd/data**, 2016.
- OECD, **OECD Employment Outlook 2016**, OECD Publishing, Paris, 2016.
- Pampel, Fred C. and Tanaka, Kazuko, "Economic Development and Female Labor Force Participation: A Reconsideration", **Social Forces**, V. 64 (3), 1986: 599-619.
- TÜİK, "Boşanma İstatistikleri: 2007-2016", **www.tuik.gov.tr**, 2017.
- TÜİK, "Doğum İstatistikleri: 2009-2016", **www.tuik.gov.tr**, 2017.
- TÜİK, "Evllenme İstatistikleri: 2007-2016", **www.tuik.gov.tr**, 2017.
- TÜİK, "İşgücü İstatistikleri: 2007-2016", **www.tuik.gov.tr**, 2017.
- TÜİK, "Ulusal Eğitim İstatistikleri: 2009-2015", **www.tuik.gov.tr**, 2017.
- Ward, Kathryn B. and Pampel, Fred C. "Structural Determinants of Female Labor Force Participation in Developed Nations, 1955-75", **Social Science Quarterly**, V. 66 (3), 1985: 654-667.

World Economic Forum, Global Gender Gap Report 2014, Geneva, 2014.

Zaheer, Rummana and Qaiser, Sahar, “Factors that Affect the Participation of Female in Labor Force: A Macro Level Study of Pakistan”, **IOSR Journal of Economics and Finance**, V. 7 (2), 2016: 20-24.

Zaim, Sabahaddin, **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Yayınevi, İstanbul, 1997.

